

Т.О. Кашпур,

*асистент кафедри соціально-економічних та педагогічних дисциплін
Стахановського навчально-наукового інституту
гірничих та освітніх технологій, кандидат педагогічних наук*

УПРАВЛІННЯ ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними тенденціями розвитку системи професійно-технічної освіти. XXI ст. є часом освітніх реформ, спрямованих на приведення систем освіти у відповідність до вимог сучасного соціуму. Сучасній професійно-технічній навчальній заклад як складна соціально-педагогічна система є елементом більш складної системи — суспільства. Саме тому він швидко реагує на зміни, що відбуваються на кожному етапі суспільного розвитку. Щодо стратегічних цілей освіти, то тут відбуваються конкретні зміни у виховному процесі, що вимагає визначення інших підходів до управління процесом виховання у закладах профтехосвіти.

Пошук найоптимальніших шляхів і засобів управління виховною роботою в системі сучасної профтехосвіти становить на даному етапі одну з найактуальніших проблем управління ПТНЗ, успішне вирішення якої потребує ґрунтовного осмислення сутності управління виховною роботою, її структурою, функціями, спрямованими на розв'язання проблеми становлення творчо працюючого інженерно-педагогічного колективу. Є певне коло питань, які хвилюють ПТНЗ, а саме: шляхи реалізації теорії управління виховною роботою.

Впродовж певного часу теорія управління лише обґрунтовувала існуючу практику управління, але не розкривала суті цього явища. Не бралися до уваги сучасні концепції управління, окремі дослідження, присвячені питанням управління, базувалися переважно на моделях управління початку XX ст., що мають обмежені можливості. Відтак існує гостра потреба у розробці теорії основ управління виховним процесом у ПТНЗ. Зокрема, необхідно теоретично обґрунтувати і ввести у практику нову систему управління вихованням, яка відповідатиме сучасним соціальним вимогам.

У сучасних умовах особливо актуальні проблеми пошуку ефективних способів формування моделі виховного процесу в ПТНЗ, результат діяльності якого залежить від рівня сформованості у педагогічному колективі управлінських якостей.

Управління є тим важелем, тією рушійною силою, яка спрямована на активізацію діяльності людини шляхом створення оптимальних умов для прояву та розвитку її творчого потенціалу. Керівнику освітнього закладу потрібно орієнтуватися

у розмаїтті сучасних управлінських ідей, вивчати і успішно впроваджувати досягнення науки і перспективного педагогічного досвіду, організовувати творчу діяльність педагогів. У зв'язку з цим проблемами управління освітніми процесами визнані гостро актуальними. Практика свідчить про недостатню готовність керівників закладів освіти до професійної управлінської діяльності, зокрема, до створення та управління виховними системами.

Виховні системи, що складаються в освітніх установах, на даний час не забезпечують очікуваної результативності. Зокрема, нерегульовані виховні процеси, що виникають стихійно, призводять не лише до зниження рівня вихованості учнів, але і до зростання бездуховності в молодіжному середовищі.

Ускладнення соціально-педагогічних функцій сучасного навчального закладу, особливо в умовах переведення його в режим розвитку, зміна змісту його діяльності і умов, в яких він працює, визначають необхідність пошуку нових форм і методів управління виховною системою закладу. Проте слід зазначити, що проблема управління розвитком виховної системи навчального закладу в теорії і практиці педагогічної науки розкрита ще не в повному обсязі.

Суттєві труднощі, що неминуче виникають при намірі оптимізувати управління виховним процесом, значною мірою пов'язані не з його структурно-функціональними особливостями, а з більш глобальними питаннями, що зачіпають місце і роль виховання в суспільстві, невизначеність його перспективної стратегії. Важливе значення для управління виховним простором має обґрунтування цілей виховної діяльності, які визначають функції всіх її значущих компонентів. Водночас структура цільових орієнтацій є однією з найменш розроблених проблем сучасної теорії виховання в Україні.

На даний час у вітчизняній літературі переважає підхід до її вирішення з позиції концепції виховання життєздатної особи (життєздатних поколінь), розробленої українськими вченими. При всіх позитивних рисах (облік сучасного стану українського суспільства, особливостей нинішньої молоді) цей підхід цілком орієнтований на сучасну соціальну ситуацію і майже не враховує культурно-історичні традиції та перспективи України. Орієнтація на таку модель додає виховній

роботі ситуативного характеру, змушує суб'єкта виховної діяльності адаптуватися до далеко не сприятливих суспільних стосунків. Вважаємо, що розгляд нормативної моделі особи може бути повним лише за умови визначення цілей розвитку всього суспільства, загальнонаціональної ідеї. Лише така модель, побудована з урахуванням соціальної перспективи, відбитої і узагальненої в концепції соціального розвитку, і структурована у вигляді системи соціальних цілей, здатна виступити як орієнтир всієї виховної діяльності.

Через недостатню розробленість проблеми перспективних цілей соціального розвитку України сьогодні можна лише у загальному вигляді визначити головну мету, яка пов'язана із забезпеченням розвитку української цивілізації і культури на основі спадкоємності і розвитку національних культурно-історичних традицій. Такий підхід дає підстави сформулювати основні якості нормативної особи, на які повинна орієнтуватися система виховання: гуманізм, громадський обов'язок, патріотизм, моральність, поєднання свободи і відповідальності, інноваційний і творчий потенціал. Відповідно до цього визначаються і цілі виховання: гуманістичне, цивільне і патріотичне, волелюбності і соціальної відповідальності, а також виховання етичних якостей, інноваційної готовності і здатності до творчої діяльності.

Поряд з якостями нормативної особи при формулюванні цілей виховання у ПТНЗ необхідно враховувати специфіку сучасної соціальної ситуації, особливості об'єкта виховної роботи, готовність суб'єкта до реалізації цільових установок, міру його солідарності з ними.

Управління виховною системою ми розглядаємо як процес, що складається з трьох аспектів:

- 1) управління створенням цілісної системи;
- 2) укріплення її цілісності;
- 3) коригуюче управління із включенням кожної молодшої людини і дорослого у систему колективних справ і відносин.

Розвиток виховної системи здійснюється через:

— зацікавленість вищих органів освіти діяльністю педагогічних колективів щодо створення виховної системи;

— вивчення досвіду діяльності педагогічного колективу;

— залучення зацікавлених осіб до вивчення досвіду з метою формування позиції громадського прийняття нової ідеї;

— моральне заохочення й матеріальну винагороду за успішні ефективні результати діяльності.

Засобами внутрішнього управління розвитком виховної системи є:

— включення всіх учнів у колективні творчі справи;

— створення виховних ситуацій;

— гуманізація відносин між дітьми і дорослими;

— регулювання пізнавального, емоційно-мотиваційного компонентів діяльності учнів [2].

Засобами управління розвитком виховної системи ззовні можуть бути такі структурні компоненти: групові учнівські колективи, гуртки, спортивні секції, а також навчальні кабінети, музеї і майстерні за умови перетворення їх в творчі центри для всього учнівського колективу.

Умовами такого управління розвитком системи є оптимальне співвідношення традицій і нововведень в організації училищного життя, опора на кадри викладачів — випускників цього ж навчального закладу, використання творчого потенціалу педагогів і учнів.

Дослідники теорії виховних систем вважають, що управління виховною системою пов'язане із створенням в учнівському середовищі різних зон, поведінка людини в яких зумовлена їх специфікою. Це зони:

— підвищеної уваги (першокурсники);

— особливої відповідальності (учні з девіантною поведінкою);

— зміни поведінки (коли необхідно виконувати правила поведінки);

— вільної діяльності й нерегламентованої поведінки (зони хаосу) [3].

Ці зони є моделями найбільш поширених соціальних ситуацій. Створення таких ситуацій необхідне для вправлення молоді у виконанні різноманітних соціальних ролей в умовах прийняття і самостійного вироблення норм поведінки і діяльності.

Мета виховання — формування морально-духовної, життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Виховна мета є спільною для всіх ланок системи виховання та критерієм ефективності виховного процесу [1]. Мета державно-суспільної системи виховання повинна бути достатньо визначеною і в той же час абсолютно універсальною.

Завдання виховання полягають у:

— формуванні особистості — патріота України, який усвідомлює свою належність до сучасної європейської цивілізації, підготовлений до життя і чітко орієнтується в сучасних реаліях;

— вихованні людини демократичного світогляду і культури, яка дотримується прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури народів світу;

— забезпеченні умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів;

— формуванні покоління, здатного навчатися впродовж життя;

— створенні і розвитку цінності громадянського суспільства;

— відході від уніфікації в процесі виховання, від орієнтації на «середнього» вихованця;

— формуванні національної свідомості, людської гідності;

— вихованні свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формуванні гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереженні та зміцненні фізичного та психічного здоров'я учнів;

— розвитку у дітей і молоді творчих здібностей, підтримці обдарованих дітей і молоді.

Виховання як цілеспрямований процес формування особистості здійснюється за допомогою методів виховання, вибір та ефективне використання яких залежать від:

— вікових та індивідуальних особливостей школярів;

— рівня розвитку дитячого колективу;

— поєднання методів формування свідомості та поведінки;

— ефективності обраних методів.

Аналіз стану виховної роботи свідчить про те, що найчастіше застосовуються такі форми організації виховного процесу:

— словесні (інформація, роз'яснення, зустрічі, збори, конференції, заочні екскурсії);

— практичні (екскурсії, походи, конкурси, олімпіади, спартакіади);

— наочні (творчі виставки, книжкові стенди, стінгазети).

Організація дозвілля учнів потребує певної системи і добору тем для ознайомлення і обговорення, в яких зацікавлені самі учні. Щоб з'ясувати, які питання їх найбільше цікавлять і якою може бути форма проведення того чи іншого заходу, рекомендуємо проводити опитування.

Отже, перед педагогами постає непросте завдання — навчитися мистецтву виховної роботи, оволодіти новими технологіями управління виховним процесом. Управління виховною системою як невід'ємна частина педагогічної системи навчального закладу може бути переважно інтуїтивним або спиратися на теоретичні основи науки. У зв'язку з цим надзвичайно важливо визначити, як співвідноситься практика і теорія управління.

ДЖЕРЕЛА

1. Бех І.Д. Програма «Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» / І.Д. Бех. — К., 2007.

2. Виховна робота: актуальні проблеми розвитку та модернізації. Методичні рекомендації заступникам директорів із виховної роботи, педагогам-організаторам, класним керівникам загальноосвітніх закладів / за ред. Т.М. Сорочан. — Луганськ : Знання, 2001. — 152 с.

3. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології : навч.-метод. посіб. для вчителів, клас. керівників, вихователів, слухачів ІПО / Г.І. Сорока. — Х. : Веста: Вид-во «Ранок», 2002. — 128 с.

Рецензент: Чернуха Н.М., доктор педагогічних наук, професор.

Управління навчальним закладом — це цілеспрямована, активна взаємодія керівника з іншими учасниками освітнього процесу з метою забезпечення координації зусиль щодо оптимального функціонування установи та переведення її на більш високий якісний рівень. Управління розвитком освітнього закладу — це вид управлінської діяльності, спрямований на переведення установи в режим розвитку та забезпечення якісно нових освітніх результатів.

Щоб управління розвитком закладу освіти було ефективним, система управління повинна забезпечувати:

— високу інформованість про потенційно можливі нововведення, про можливості розвитку установи;

— повноту вивчення актуальних проблем. Проблеми визначають розвиток закладу, тому необхідно здійснювати їх аналіз, спираючись не тільки на сьогодення навчального закладу, але й даючи прогноз на майбутнє;

— раціональність вибору загальної та окремих цілей, їх інтерактивність;

— реалістичність планів, забезпеченість ресурсами (матеріальними, фінансовими, кадровими, часу тощо), збалансованість, розподіл функцій, обов'язків, надання прав відповідно до мети розвитку;

— зацікавленість всіх учасників навчально-виховного процесу, удосконалення діяльності, підвищення професіоналізму педагогів, тобто мотивація всіх виконавців програми розвитку освітньої установи;

— можливість здійснювати аналіз, контроль та корекцію впровадження новацій, реалізації програми розвитку закладу освіти.

Отже, виховання — це перш за все живе слово викладача, живі людські взаємини викладача із учнями, формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людини з притаманними їй особистісними якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, які спрямовані на саморозвиток та розвиток демократичного суспільства в Україні.